कार्यान्निमित्तं कार्यं च हेतोरथ समात्समम् ॥ ५८ ॥
अप्रस्तुतात्प्रस्तुतं चेद्गम्यते पञ्चधा ततः ।
[1]अप्रस्तुतप्रशंसा स्याद्—

क्रमेणोदाहरणम्—

'पादाहतं यदुत्थाय मूर्धानमधिरोहति ।
स्वस्थादेवापमानेऽपि देहिनस्तद्वरं रजः ॥'

अत्रास्मदपेक्षया रजोऽपि वरमिति विशेषे प्रस्तुते सामान्यमभिहितम् ।

'स्रगियं यदि जीवितापहा हृदये किं निहिता न हन्ति माम् ।
विषमप्यमृतं क्वचिद्भवेदमृतं वा विषमीश्वरेच्छया ॥'

अत्रेश्वरेच्छया क्वचिदहितकारिणोऽपि हितकारित्वं हितकारिणोऽप्यहितकारित्वमिति सामान्ये प्रस्तुते विशेषोऽभिहितः । एवं चात्राप्रस्तुतप्रशंसामूलोऽर्थान्तरन्यासः । दृष्टान्ते प्रख्यातमेव वस्तु प्रति-

---

मान्यादित्यादिपञ्चकस्य विशेषणम् । प्रस्तुतमिति । यथायथं लिङ्गविपरिणामाविपरिणामाभ्यां विशेष इत्यादिपञ्चकस्य विशेषणम् । ततस्तदा अप्रस्तुतेन प्रस्तुतस्य प्रशंसाव्यञ्जनम् । यद्वा प्रस्तुतव्यञ्जकमप्रस्तुतकथनमप्रस्तुतप्रशंसा ॥ **पादाहतमिति** । बलदेवस्योक्तिरियम् । **सामान्यमभिहितमिति** । देहिन इति सामान्यवाचकम् ॥ **स्रगियमिति** । अजविलापोऽयम् । अहितकारिविशेषो विषं हितकारिविशेषोऽमृतम् ॥ नन्वत्र बिम्बप्रतिबिम्बभावसत्त्वात् दृष्टान्त एवायमित्यत आह—**दृष्टान्त**

विषयीभूतार्थातिरिक्तत्वम् । इदं च सर्वथैवाप्रस्तुते प्रस्तुतेऽपि मुख्यतात्पर्यविषयीभूते च समानमेव । अतो भृङ्गादेस्तत्र सत्तामात्रेण प्रकृतत्वेऽपि मुख्यतात्पर्यस्य नायिकाद्युपालम्भे एव सत्त्वादप्रस्तुतत्वेन प्रस्तुतत्वप्रतीतिरिति तल्लक्षणाक्रान्तत्वं स्पष्टमेवेत्याहुः ॥

1. इतोऽग्रे कुवलयानन्दे प्रस्तुताङ्कुरः—'प्रस्तुतस्य प्रस्तुतेन द्योतने प्रस्तुताङ्कुरः । किं भृङ्ग ! सत्यां मालत्यां केतक्या कण्टकेद्धया ॥' इति । प्रधानभूतप्रस्तुतान्तरव्यञ्जकं प्रस्तुतवर्णनं प्रस्तुतस्य व्यञ्जकत्वादङ्कुर इवाङ्कुर इति योगात्तन्नामालंकारः । उदाहरणे भ्रमरवृत्तेन मनोहरायां मयि सत्यां क्लेशकारिण्या परस्त्रिया किमिति नायकवृत्तं व्यज्यत इति तदाशयः । तत्र केचिदाहुः—अप्रस्तुतप्रशंसायामप्रस्तुतपदेन मुख्यतात्पर्यविषयीभूतार्थातिरिक्तोऽर्थो ग्राह्यः तेन सैव । अथवा अप्रस्तुतेन प्रशंसेत्यपि अप्रस्तुतप्रशंसापदार्थः । एवं वाच्येन व्यक्तेन वा अप्रस्तुतेन वाच्यं व्यक्तं वा प्रस्तुतं यत्र सादृश्यादिना प्रशस्यते उन्मील्यत इत्यर्थादिहापि सैव संभवति किमलंकारान्तरेणेति ॥